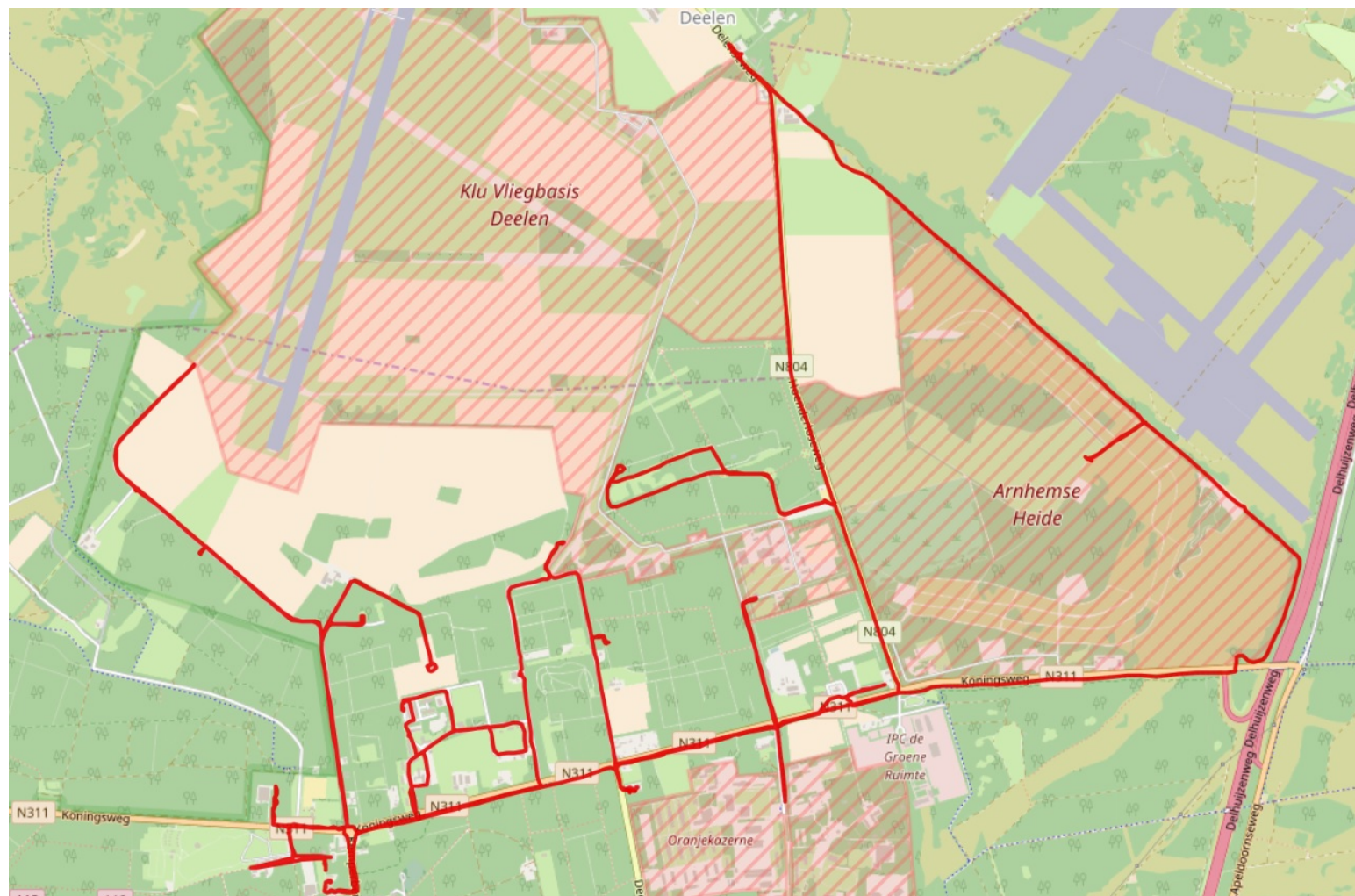

Begin: Deelenseweg, "De Landing".

Het vliegveldje "Kemperheide" dat in de vooroorlogse jaren ten noorden van Arnhem lag, werd ten tijde van de Tweede Wereldoorlog uitgebreid tot "Fliegerhorst Deelen" dat als één van de grootste van Europa gold. Om het personeel te huisvesten werden er legeringsplaatsen gebouwd in de vorm van kleine boerendorpen en technische complexen aangelegd die uniek zijn in Nederland en daarbuiten. De onderkomens zagen er uit als boerderijen maar in feite waren het gecamoufleerde bunkers.

Doordat het gebied niet vrij toegankelijk was is het bestaan van deze objecten tamelijk onbekend gebleven bij het grote publiek maar door het creëren van deze fietstour wordt er een bijdrage geleverd aan een grotere bekendheid van dit unieke cultuurhistorische object.

Bunker boerderij op Klein Heidekamp

is daar de slagboom van de Luchtmacht. Dit was de "Werft", het technische complex van het vliegveld. Het is aangelegd op het oude ontginningslandgoed "Vrijland".

Het wachtgebouw werd gebruikt voor opslag, onderhoud en batterij lading. Verderop rechts staat het gebouw waar valscheren te drogen werden gehangen en opgevouwen, het dak is er ook hoger.

Terug naar de Koningsweg en daar linksaf.

Na 150m bevindt zich aan de linkerzijde het vroegere missionarishuis en opleidingcentrum "Oud Vrijland", waar tijdens de oorlog de "Fliegerhorstkommandantur" was gevestigd. Na de oorlog werd het in gebruik genomen door defensie waardoor zij tevens in het bezit kwam van de kapel (links).

Rijdt de oprijlaan in en volg het weggetje evenwijdig aan de Koningsweg. Hier staan aan weerszijde door Duitse en Canadese soldaten ingekerfde bomen. Aan het eind staat een wachtgebouw met arrestantencellen waar gedetineerden hun straf uitzaten.

Keer weer terug naar de Koningsweg en ga linksaf. Aan de linkerkant van de Koningsweg liggen schietbanen die nog volop worden gebruikt. Na 900m op de Koningsweg ziet u links een Duits loodscomplex voor de opslag van bouw materiaal.

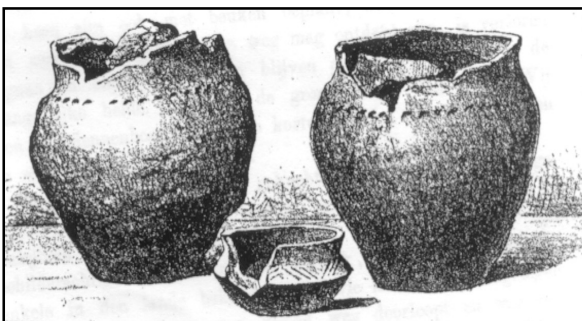
U vervolgt de Koningsweg 500m en komt dan over een slenk, een verdieping in het landschap, die is ontstaan in het Salien tijdperk door waterafvoer vanaf de stuwwallen. Links gaat u het zandpad in richting motorcross terrein.

Via enkele bochten komt u parallel aan de A50 Arnhem/Apeldoorn. Deze zandweg volgt u 500m waarna u op de Hooiweg bent aangekomen. U rijdt linksaf de Hooiweg op en volgt die 950m. Daar vindt u links een smalle zandweg met in de verte een instructeurs huisje. Loop 300m tot dat huisje en ga er 70m voorbij.

U ziet daar links en rechts de twee bunkertjes van FLAK

Flakstelling

Trechterbekers

stellingen (luchtafweerkanon) liggen.

Het gebied is nu een oefengebied, er is een handgranatenbaan en er staan compounds waar de militairen die uitgezonden worden kunnen oefenen.

Terug naar de Hooiweg die u vervolgt. Na nog eens 1300m ligt rechts een kapotgeschoten Flak stelling. Hiervoor moet u wel over het hek klimmen.

U komt aan bij het "oog". Hier heeft men rond 1890 veel trechterbekers gevonden bij het aanleggen van de weg en is tevens een goed herkenningspunt voor de zweefvliegers.

De eerste boeren die in Arnhem neerstreken begroeven hun doden in grafheuvels. Deze werden omstreeks 3000 voor Christus voor het eerst aangelegd in de omgeving van Schaarsbergen.

Ga door het hek langs de Writsaerthoeve (na de oorlog gebouwd en met drie andere hangars/boerderijen vormen zij de vier heemskinderen) en u komt uit op de Hoenderloseweg. Daar ziet u het museum Vliegveld

Deelen. Dit was de vroegere "Gruppengefechtsstand". Het museum is in het weekend geopend en dan kunt u er terecht om een verfrissing te gebruiken.

Rechtsaf de Hoenderloseweg op vindt u de Kop van Deelen. Vroeger een nederzetting en kruispunt van wegen met natuurlijk een herberg omdat de reizigers wel wat drinken wilden hebben na hun tocht over de Veluwe zandgronden. Voor de Duitsers was dit vanwege de hoogte een zeer geschikte plaats om hun vluchtleiding/ administratie, hospitaal en manschappenverblijven te bouwen. In het gebouw met nr. 23 was de vluchtleiding gevestigd. Nu staat er nieuwbouw op.

Tegenwoordig is het complex in gebruik bij de Hoenderloogroep voor moeilijk opvoedbare jeugd. Achter het brandweergebouw links naast de slagboom, zijn nog splintervrije hondenhokken te vinden.

Ga weer terug via de Hoenderloseweg richting Arnhem. Rechts ligt het vliegveld dat tegenwoordig gebruikt wordt als oefeningsplek voor de luchtmobiele brigade. Het vliegveld is door de Duitsers aangelegd in de karakteristiek "A" vorm, geschikt voor de meest voorkomende windrichtingen.

Bij de bocht aangekomen staat er links van de weg nog een oude gemeentelijke grensmaal. Deze maal hoort eigenlijk op het vliegveld thuis.

Kompas kalibratieschijf

(De Kemperheide) lag met een enkele hangar en twee vliegtuigen. Op weg daar naartoe ziet u links weer de "Werft" het technische complex op Vrijland. Aan de overkant staat het goederen ontvangst en verzend gebouw wat tevens dienst deed als olieopslag. Verderop in de hoek van het complex staat de Junkers Halle, dat is een hangar die door de vliegtuigfabriek van Junkers is gebouwd en nog het enige is in zijn soort. Ook in het veteranenbos staan nog 2 bunkers die bij het naoorlogse vliegveld hoorden.

U gaat weer terug naar de ingang van het bos. Vervolg de weg in de richting Koningsweg en ga daar rechtsaf. De Koningsweg maakt hier een kleine knik en dat is ten tijde van de ontginningen (rond 1850) gebeurd. Voor die tijd liep de Koningsweg rechtstreeks van het Hof te Dieren naar de Ginkelse heide en een andere van het Kasteel Doorwerth naar het Loo in Apeldoorn.

Koning stadhouder Willem III had deze wegen aangelegd omdat hij van jagen hield en met de koets en paarden en een meute honden snel van het ene gebied naar het andere moest rijden om de opgejaagde dieren af te schieten, de z.g. parforce jacht.

Koningswegen

Splintervrije hondenhokken

Rechts ligt het veteranenbos, aangelegd om de veteranen een herinneringsplek te geven.

In het veteranenbos ligt de kompas kalibreerschijf die werd gebruikt om de vliegtuigkompassen te kalibreren. Ga hiervoor aan het eind van het bos aan de rechterkant het hek binnen. Let op! dit dient u lopend te doen omdat het terrein ook als verstrooiterein wordt gebruikt.

Dit is tevens de plaats waar voor de oorlog het Nederlandse militaire vliegveld

Junkers halle

Ga de Koningsweg af tot u weer op de Deelenseweg bent aangekomen en ga dan rechtsaf.

Na 570m rechts het bos in tussen de 2 paaltjes (zonder hek) door. Er staat daar een huis en achter dit huis bevindt zich een door de Duitsers tot zwembad omgebouwde eendenvijver. In het bos bevonden zich munitiebunkers die alle na de oorlog zijn afgebroken.

Terug op de weg gaat u verder tot het einde waar de oude rolbanen nog zijn te zien.

Aan het eind van de weg gaat u een stukje naar links en loop om het hek heen. precies 130m naar rechts (vanaf het begin van het hek, u loopt hier over de oude spoorbaan (het bommenlijntje). Daar liggen de overblijfselen van de fundering van brandstoftanks.

Hier was het eind van het bommenlijntje en ging de locomotief om de trein heen om hem verder richting munitieopslag te brengen in wat nu Park de Hoge Veluwe is.

Vervolg de weg nog 150m en ga dan naar links. Na 400m staat aan de rechterkant de grootste hangar (Adelaerthoeve) van het vliegveld. Hier konden 9 vliegtuigen een plek vinden en de hangar was verwarmd, een z.g. Warmehalle. De hangar behoort ook tot één van de 4 heemskinderen en het ketelhuis is nu het woongedeelte van de boerderij.

Na 500m bent u weer op de Koningsweg en gaat u rechtsaf.

U passeert 2 ontginningsboerderijen welke rond 1850 zijn gebouwd om de zandverstuivingen tegen te gaan d.m.v. bosaanbouw. Rond deze tijd werden ook de wegen in het gebied aangelegd om een goede verbinding te krijgen met het achterland en het ontginningsgebied.

Na de boerderijen ziet u rechts de ingang van Kamp Koningsweg Noord en de Zeven Provinciën, hier gaat u naar binnen.

Kamp Koningsweg Noord is opgericht om de Duitse Blitzmädel onder te brengen terwijl in de Zeven Provinciën (beide kampen bestonden in eerste instantie uit zeven gebouwen) de Arbeiter und Angestellter (vliegtuigpersoneel die door de vliegtuigfabrieken werden gestationeerd) werden ondergebracht . Er waren zo'n 450 Blitzmädel (ze hadden een bliksemschicht als herkenningsteken) en deden dienst in de grote bunker Diogenes. Na de oorlog werden er leslokalen bijgeplaatst en kreeg de LETS (Luchtmacht Electronische en

Eendenvijver

Technische School) er haar plaats. Links bij binnenkomst staan de unieke etagegebouwen waar de dames werden ondergebracht. De gebouwen zijn zeldzaam, in Nederland komen verder geen Duitse legeringsgebouwen voor die in twee lagen zijn uitgevoerd. Ertegenover staat de mess, de keuken/ kantine van het kamp met

Kantine/keuken verwarmingsgebouw

het centrale verwarmingsgebouw die via een ringleiding het hele kamp bediende.

Naast het 2e etagegebouw staat "De Vluchtheuvel" een kerkje voor de geestelijke verzorging die door Ds. Hoeksema in eerste instantie op een vluchtheuveltje was neergezet.

Voorbij de Blitzmädel onderkomens naar links afslaan staat de radartoren (zonder radar) die na de oorlog is gebouwd en voor studie doeleinden is gebruikt door de luchtmacht.

Even verderop met de bocht mee kunt u eventueel wat eten/drinken. in het café.

De meeste gebouwen zijn na de oorlog hier geplaatst en dienden als leslokaal, theater of filmzaal voor de opleiding van het luchtmachtpersoneel. Tegenwoordig wordt het kamp gebruikt als kunstcollectief met nog enkele kleine meest "groene" bedrijfjes.

U kunt de weg vervolgen richting "De Zeven Provinciën".

De vluchtheuvel.

Ritsaerthoeve locomotiefloods

camouflagenet waardoor het vliegtuig beschermd was tegen rondvliegende scherven), koude hangars (zonder verwarming) en verwarmde hangars (Adelaerthoeve). In dit geval gaat het om een koude hangar. Als u naar het midden van de plek loopt ziet u daar nog de fundering met rails voor de schuifdeuren van de hangar.

De gebouwen zijn minder grootschalig dan die op Kamp Koningsweg Noord en zijn gesitueerd rondom een sportveld/exercitie terrein. Na de oorlog zijn er tussen de originele technisch personeelsverblijven nog enkele nieuwere gebouwen geplaatst en het lag in de bedoeling om het complex weer in de originele staat terug te brengen, dus met zeven eenheden. Hier kunt u de verblijven eens van dichtbij bekijken.

Weer terug naar de ingang van het kamp gaat u rechtsaf en na 350m is daar een rotonde, daar neemt u de eerste weg rechts. Na 1 km rechts aanhouden en het eerste pad rechts in. U bevindt zich nu op de oude rolbaan van het vliegveld. Daar zijn twee picknick plekken en u gaat naar de eerste aan de linkerkant. Dit is een vliegtuig opstelplaats. Men had deze in de vorm van splitterboxen (aarden wallen met een

Geschilderde vensters

U gaat weer 250m terug en daar 200m naar rechts. Op dit kruispunt ziet u links de Ritsaerthoeve liggen. In de oorlog was dit de locomotiefloods en na de oorlog is het omgebouwd tot een boerderij (ook één van de vier heemskinderen). Op het kruispunt gaat u 400m naar rechts en dan ziet u om de bocht op enige afstand een kaltehalle liggen. U kunt hem van dichtbij bekijken. Op de zijgevel zijn nog de gecamoufleerde ramen zichtbaar. De hangar is in tamelijk slechte staat maar het kunstcollectief dat zetelt op het Kamp Koningsweg Noord heeft de hangar voor één euro gekocht en gaan hem via fondswerving restaureren.

U gaat weer terug richting locomotiefloods en dan weer 250m de weg naar links terug. Daar gaat u naar rechts richting Reijnouthoeve. U rijdt nu weer over de oude rolbaan en hier heeft half Arnhem de eerste autorijervaring opgedaan. Na precies 700m is links weer een opstelplaats (de derde) te zien met aan de linkerkant daarop een cisterne, een waterbunker. U kunt erin als u wilt, neem een zaklamp mee!

In de cisterne

Na nog eens 300m gaat er een weg naar links en daar ziet u van een afstandje een cluster van drie hangars, de

Reijnouthoeve (één van de vier heemskinderen). Één hangar heeft men omgebouwd tot woonruimte. De straatklinkers vormen hier nog de originele rolbaan.

U kunt op dit punt rechtdoor richting noorden en daar zijn nog enkele vliegtuig opstelplaatsen te vinden. Tegenwoordig wordt dit gebied gebruikt voor houtopslag. U gaat weer terug naar de rotonde op de Koningsweg en pakt de eerste afslag naar rechts. U rijdt zo'n 400m (voorbij

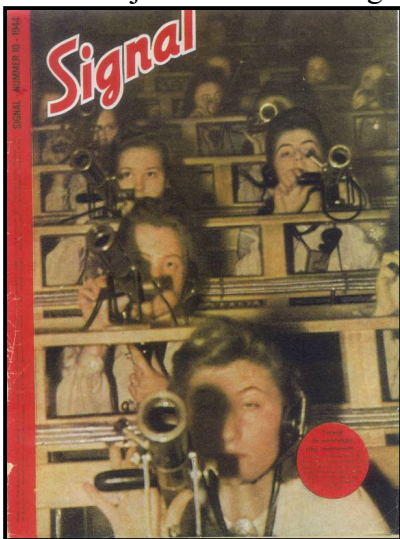

De Reijnouthoeve

Diogenes

aanbouw aan de voorzijde werd gebruikt als bureau. In de bunker was een grote zaal met daarin een matglazen scherm van 12 x 9 meter met de kaart van west Europa er op afgebeeld. Aan beide zijden van het scherm was een collegebank opstelling waarin aan de ene kant de officieren en aan de andere kant de Blitzmädel zaten. Deze Blitzmädel stonden in verbinding met radarposten aan de kust en kregen de actuele meetresultaten van de vijandelijke vliegtuigen door die zij dan met een kruisje in een schijnwerper op de achterzijde van de het matglazen scherm projecteerden.

Blitzmädel

gebouw als geheel bleef ongeschonden. Direct na de oorlog werd de bunker gebruikt om er munitie en explosieven in op te slaan wat niet zonder gevaar was, aan de achterzijde ontplofte een 1500kg zware bom waarbij vijf mensen de dood vonden.

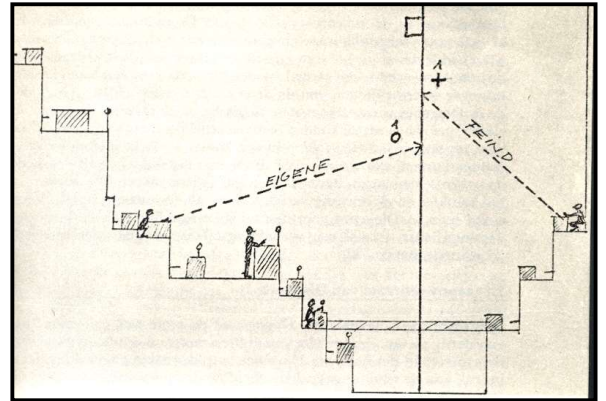
Tegenwoordig wordt de bunker gebruikt als archief en als depot voor het openluchtmuseum. Hiertoe heeft men in de grote zaal verschillende verdiepingen gemaakt. Het gehele complex had een eigen dieselfgenerator (dezelfde die in duikboten werd gebruikt) voor de stroomvoorziening. De bedoeling is dat het archief ter zijner tijd de bunker verlaat (2020) en dat belangstellenden het kunnen overnemen.

Aan de rechterkant van het hek kunt u een stuk door het bos lopen en de achterkant van Diogenes bekijken. Aan de overkant van de Koningsweg ligt "Droompark Hooge Veluwe" waar u de weg kunt inslaan.

de ingang van De Hoge Veluwe) en komt bij een inrit naar rechts, daar staat de grootste bunker van Nederland, Diogenes. In Europa waren drie van deze bunkers gebouwd, in Denemarken, Frankrijk en in Deelen en zij dienden als gevechtsleidingscentrum om de luchtverdediging in centraal Europa in goede banen te leiden. Diogenes ontleende zijn naam aan de beginletter "D" van de plaats Deelen.

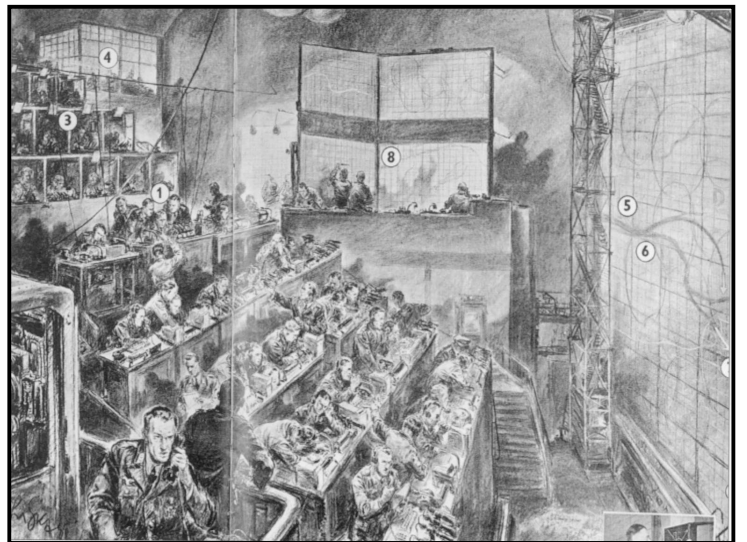
De bunker is 62m lang, 40m breed en de hoogte is 23m waarvan 4 meter onder het maaiveld.

De bunker heeft muren van 3 tot 4 meter dikte en de

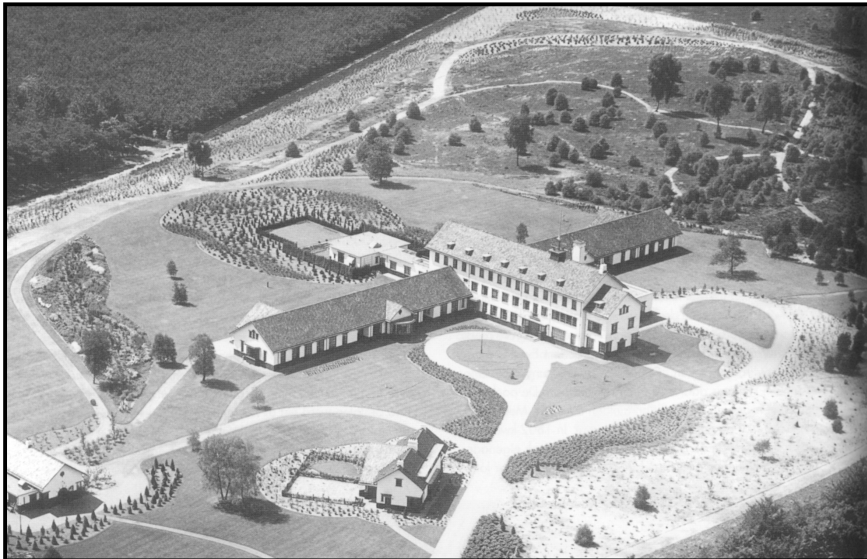
Aan de andere kant van de landkaart zaten de gevechtsleiders die de piloten naar het doel konden praten. Dit gebeurde met de Y-stellingen die op de Galgenberg en op de Veluwezoom stonden opgesteld.

In september 1944 trokken de Duitsers zich terug uit de bunker en kreeg een "Sprengcommando" opdracht de gevoelige en waardevolle apparatuur te vernietigen. Dat deden zij door twee vliegtuigbommen in de ruimte tot ontploffing te brengen. Het interieur liep daardoor inderdaad grote schade op maar het

Diogenes grote zaal.

Op dit terrein werd in 1936 het sanatorium "Koningsheide" opgericht. De bezetter nam het terrein in bezit en bouwde er zo'n 25 splintervrije onderkomens. Men noemden het complex "Divisionsdorf" en de meeste gebouwen werden gebouwd in de vorm van bunkers in boerderijstijl met dikke muren en stalen luiken.

Sanatorium Koningsheide

Diogenes maar deze werd niet beschadigd. Tegenwoordig zijn er nog enkele manschappenverblijven overgebleven die zijn omgebouwd tot woning. Ook is er in een voormalig manschappenverblijf de stal Mansour gevestigd, de eigenaar woont er nu boven. Weer terug aan de Koningsweg zijn we, bij het pannenkoekenhuis, aan het eind van de fietsroute gekomen en kunt u de dag afsluiten met een kop koffie.

Stal Mansour

Om in Arnhem te komen kunt u de Kemperbergerweg volgen waarbij u door Schaarsbergen rijdt en zo verder in de richting Arnhem.

Ook kunt u de Koningsweg weer terug rijden om bij het startpunt "De Landing" te komen.

Stal Mansour legeringsgebouw